

Isaac Bashevis Singer mellan två världar - lite om ashkenasisk demonologi

צווישן צוויי וועלטן - יידישע שדים, רחות און דיבוקים

Jitzchok Bashevis Singer, bland jiddischister oftast kallad "Bashevis", var en kontroversiell författare bland sina judiska läsare, älskad för sin konst, men också illa omtyckt av många. Hans amerikaniserade och moderna läsare uppskattade inte hans ämnesval, som ständigt kretsade kring demoner, besatthet eller erotik. Det senare var en sak som inte sågs med blida ögon i mer traditionella kretsar. Judendomen är en livsbejakande religion och ser erotiken som en gåva, men man kanske inte skulle skriva så mycket om det... Kanske var det *a shande far di gojim*?

Amulett från 1600-talet, papper

Redan som barn hörde Bashevis sagor och berättelser om djävlar, onda andar och andra väsen. Senare blev han en mästare i denna genre. De mest kända är monologerna från en *shed* i "Spegeln" och "Berättelsen om Tishevit". Han beskriver en märklig demon, som är kunnig i jiddishkeit, ofta talar i rim och ställer sig frågor, som var och en av oss skulle fråga Den Högste. Berättelsen "Taibele och Hurmiza" har som hjälte Elchonen, en belfer - hjälplärare - i en shtetl. För att kunna förföra den unga och gifta, men barnlösa Taibele låtsas han vara demonen Hurmiza.

I ett gammalt nummer av *Der jidisher tam-tam, a periodish bletl far jidish-lerners*, utgivet på Medembiblioteket i Paris i oktober 2007, finns en kortfattad djävulslära, som kan ge en viss vägledning och ingång till Bashhevis motivkrets:

Hela världen är full av demoner. Det sägs att varje människa har tusen *sheidim* på sin vänstra sida men tio tusen på sin högra. Turligt nog är de osynliga, för vackra är de verkligen inte - de har horn, vingar, päls och hönsfötter. De skapades på Skapelsens sjätte dag, på Sabbatskvällen (Skaparen hade inte hunnit ge dem kroppar, eftersom det redan nästan var Shabbes och Han måste vila). Självaste Satan var en ängel, som störtats ned från himlen. Det finns också andra fallna änglar, som förälskat sig i jordiska kvinnor. Man tror att från varje ond tanke föds det en demon. Då förstår man bättre varför de är så talrika. Och man märker också att de blir fler och fler med tiden: i Tanach omnämns *ruches*, onda andar, som bor i

öknen eller i övergivna hus och som kan förvirra människor och ge dem sjukdomar. Fast på den tiden var de ännu inte så många. Först i Gemara och Kabbala och den senare rabbinlitteraturen spelar de onda makterna en allt större roll och vill skada människorna. Särskilt aktiva är de på onsdagar om kvällen eller på Shabbesaftonen, medan andra är farliga tidigt på morgonen - utom på Shabbes, då de inte har någon makt. Man behöver inte ens gå i skogen eller på begravningsplatsen för att möta en demon, bara att dricka vatten hemma hos sig på kvällen kan utgöra en fara. Och att gå ut på natten - i synnerhet till avträdet - kan vara livsfarligt. När någon dör måste man hålla ut allt vatten, som finns i huset (det kunde ha fallit en droppe gift från dödsängels kniv). Och när man sitter shiva, måste man täcka över alla speglar, eftersom de kan dra till sig en demon. Kvinnor måste särskilt akta sig för *mazikim* - demoner: bara att gå i mikvan är farligt och på havande eller födande kvinnor lurar Lilith, som rövar bort nyfödda barn. För Lilith och andra onda väsen kan man skydda sig med amuletter, besvärjelser eller böner. Man säger också att det är bra att bära något rött eller att ha lite salt i fickorna - det hjälper att hålla onda ögat på avstånd. *Nisht kenore! Kein beiz oig zol nisht shatn!*

Alla onda andars konung är Asmodeus. Förutom demonerna finns det andra osympatiska skapelser som *leitsim* och *shretelekh*, som spelar människorna olika spratt, *dibukim*, som går in i en levande människokropp, varulvar och Baba Jaga (en gäst från den slaviska demologin), samt onda trollkarlar och häxor.

Med ett så stort urval av onda väsen är det inte underligt att några jiddischförfattare med Bashevis Singer som den mest kände, har gjort dem till huvudpersoner i sina verk. Många har nog sett teater- eller filmversionen av "Dibbuk eller Mellan två världar" av S. An-Ski, men få vet att han också skrivit ett komiskt poem med titeln "Asmodeus". Den store poeten och mystikern Aaron Zeitlin skrev dikten "Jidishe sheidim" om judar, som har onda tankar och på så sätt blir föräldrar till demoner.

Slutligen ett par rader av I. L. Peretz, som börjar sitt stora diktverk "Monish" med dessa ord:

די וועלט איז אַ ים
ברייט און אַ שיעור;
די פיש זענען מיר,
דער פֿישער איז ס'ם.

Världen är ett hav
oändligt stort;
Fiskarna är vi,
fiskaren är Samael.

Samael är just den störtade ängeln, som blev Satan och utsätter oss alla för sina frestelser. Kanske hade Singer rätt. Är inte våra onda tankar Djävulens verk och är vi själva alltid herre över våra egna sinnen eller kroppar, när vi grips av stark lust eller förälskelse? Vad är Den Stora Kärleken om inte just - besatthet och förvirring...